

Vær realistisk- drøm det umulige

Alain Tanners film bærer nationalitetsbetegnelsen Schweiz. Men hans film er alt andet end geografisk begrænset. Dels er Schweiz led i en større kulturel og socio-økonomisk velstandssammenhæng, og dels har Tanner en personlig/kunstnerisk international reference-ramme.

I 50'erne var han tilknyttet Free Cinema og Lindsay Anderson, han har en baggrund som kritiker, han har lavet film om Indien, og det seneste, netop afsluttede projekt hedder »Le retour d'Afrique«. I mange år har Tanner været producer og instruktør af interviews og reportager ved det schweiziske TV, og såvel »Charles mort ou vif«* som »Salamanderen« er produceret med støtte fra et TV-selskab. Begge er 16 mm-film blæst op til 35 mm, og begge er skabt for ringe beløb.

SAMFUNDET

Det er et andet Schweiz, der beskrives i Tanners film, end det man i almen forstand – eller uforstand – forbinder med landet. Det er negationen af det hyggelige og fredssommelige diplomat- og ferieparadis med de selvstændige frihedstraditioner og det højt besungne demokrati. Charles' og Rosemondes omgivelser tager sig ganske anderledes ud.

I »Charles mort ou vif« sidder hovedpersonen i filmens begyndelse i Systemet til halsen. Han er tredje led i et velrenommeret, effektivt familieforetagende, der (naturligvis) fremstiller ure. Tiden skal tages i agt i Schweiz, og når man som Rosemonde vedholdende kommer et helt kvarter for sent på arbejde, kan man ikke være normal – men gal. Det er normalitetsbegrebet, der skal holdes i hævd, og dette skildres i filmene via konkrete personer, sidehandlinger og omgivelser.

I »Salamanderen« repræsenterer Rosemondes onkel en række af de borgerlige dyder. Han betragter helt og holdent Rosemonde som en selvforskyldt afviger, der ikke har villet adlyde hans ordrer og levenormer. Han er militærets og den gode ordens mand med TV og jagtgevær. De to inspektører, der aflægger besøg hos Pierre og Paul, tilsvarende som kontrollanter af det åndelige forsvar og indbøst værdi. Den lille racisme overfor de fremmede arbejdere eksemplificeres i Pierres og Pauls sporvognssketch samt i kommentarstemmens nøgterne oplysning om befolkningens indignation over de utømte skraldespande – fremmedarbejderne strejker. Der skal være pænt og hvidt i Schweiz, alt skal gå regelmæssigt for sig. Og melder man fra som Charles, kommer repressalierne uvægerligt i form af detektiv, advokat og psykiater.

* Under titlen »Charles død eller levende« får Alain Tanners spillefilm-debut senere på året danmarkspremiere i TV.

»Salamanderen er et smukt lille dyr af firbenfamilien, den er sort med gule pletter. Salamanderen er giftig, den kan ikke brænde«.

en introduktion til Alain Tanner

Tue Steen Müller & Kjell Væring

OPRØR – FRIHED

Dagligdagens fremmedgørende karriereræs eller monotone arbejdsrutine, som udelukkende skal imødekomme afsætning og profit – og ikke mennesket, revolterer Charles og Rosemonde imod.

Da sønnen spørger ham, om han er kommet til at tage hans briller, svarer Charles: »Jeg har ikke brug for briller mere. Jeg har båret dem i tyve år for at skjule, hvad jeg burde have set.« Charles ser nu. Han gennemskuer, hvordan den sociale position højt på strå har begrænset hans udfoldelsesmuligheder og frihed. Med denne erkendelse som drivkraft skærer han alle forbindelser over til sit tidligere liv og slår sig ned hos et kunstnerpar, der lever med deres kunst og kun et minimum af materielle »goder«. Som et yderst kontant symbol på og manifestation af Charles' nye livsform og erkendelse ses han som lunt bifaldende tilskuer, da vennerne destruerer hans bil ved at skubbe den ud over en skrænt. Charles er en velbjerget, der melder sig ud og går sine egne veje. En eksundertrykker, der har taget en individuel konsekvens af sin indsigt.

Rosemondes oprør tager sit udgangspunkt i den anden ende af skalaen. Hun har været hele den sociale tabers tur igennem – det overflødige barn blandt 10 søskende i en familie, hvor faderen drak; opdraget på militærisk vis hos onklen; måske i berøring med kriminelle miljøer; fødte et barn som 17-årig; stadigt skiftende rutinemæssige jobs.

I filmens start møder vi hende ved maskinen, hvor hun mekanisk og apatisk fylder pølseskind. På dette tidspunkt er hendes oprør helt spontant og ureflekteret, det eksisterer som en følelse, en forståelig reaktion, der ytrer sig i vægring ved at gøre som man skal og bør. »Folk afskyr min uafhængighed og prøver hele tiden at knække mig. De siger, at jeg er doven, vild, hysterisk ...«

I løbet af filmen ændrer hendes holdning sig. Hun når til en form for egen erkendelse af, at det er de andre, der har opstillet skemaet for konformitet og puritanisme. Hendes arbejdsvægring er en oprørsmekanisme, der i samspillet med Pierre og Paul kanaliseres ind i en mere bevidst og kontinuerlig forvandlingsproces henimod en personlig frihed – filmen undlader at bringe noget FIN til slut.

Still/Bulle Ogier og Jacques Denis i
»Salamanderen«.

METAPLANET

I »Salamanderen« mere end antydes en kunstnerproblematik, forholdet mellem kunst/fiktion og liv/virkelighed. »Salamanderen« er (også) en film om at lave film. Pierre og Paul repræsenterer i deres fælles TV-arbejde med at rekonstruere en to år gammel skud-episode, som Rosemonde mentes involveret i, hver for sig en kunstnertype og en arbejdsmetode.

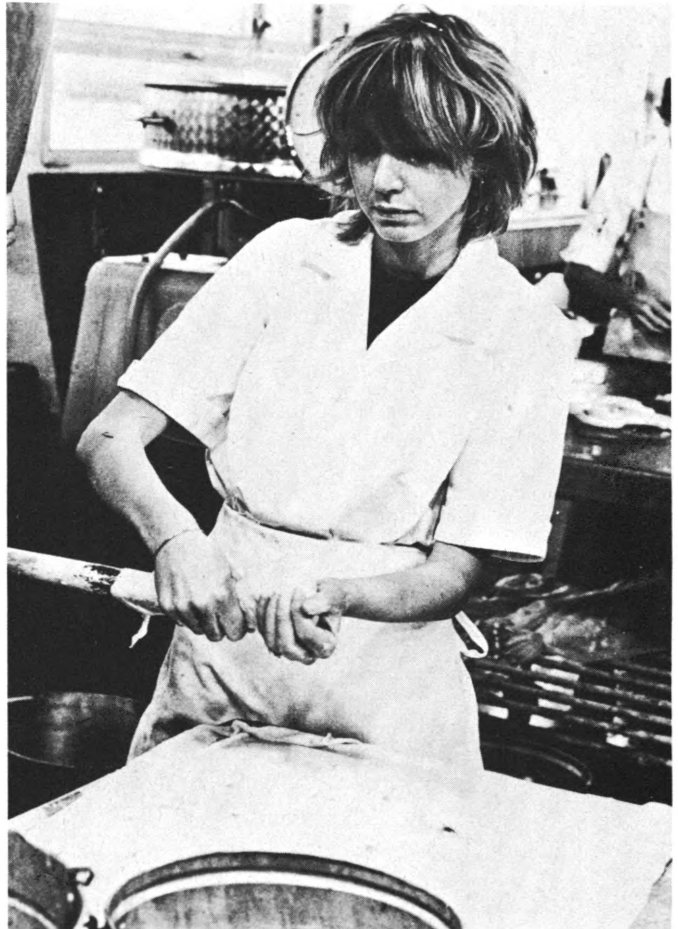
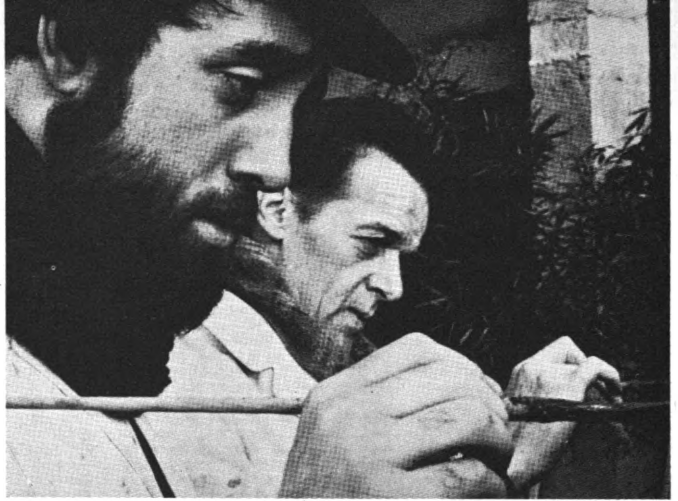
Pierre er u-landsjournalisten med Karl Marx på væggen, hvis foretrukne arbejdsform er research-arbejdet med kasettebåndoptageren. Han tror på tingenes bogstavelighed, for ham er det muligt at blotlægge tilværelsens objektive sandhed igennem indsamling og registrering. I filmisk sammenhæng er han dokumentaristen par excellence. Paul er, skønt mere kompleks tegnet, Pierres diamentrale modsætning: kunstneren, der lever isoleret og for hvem inspirationen skal komme indefra. Han er den fiktive films mand, som definitivt nægter at høre nærmere omstændigheder omkring Rosemonde-historien, men som med en yderst sparsom synopsis trækker sig tilbage for at digte og drømme sin egen version.

Pierres og Pauls TV-film om Rosemonde bliver ikke realiseret på det konkrete handlingsplan. De kan ikke holde afstand til begivenhederne og mennesket Rosemonde, deres »private« personer inddrages, påvirkes og omdannes gradvist. Pierre får ikke informationer af den karakter, som han, den professionelle samfundsjournalist, kan bruge til sin historie. Der foregår en gensidig påvirkning, en gensidig bevidstgørelse mellem de tre personer ved deres møde. For Pierre bevirker det f. eks., at han fra blot registrerende at notere de schweiziske kapitalinvesteringer i u-landene kommer til at se forbindelser mellem den psykiske vold i hans hjemland og den fysiske i Brasilien – men han, filmens gennemført tragiske figur, skyder defaitistisk (måske realistisk) sin teoretiske analyse fra sig – »den vil kun være en lille sten i den store grå strøm af nyheder«. Til sidst forlader han Schweiz for at forsvinde i Paris.

Pauls version slår heller ikke til. Hans fiktion kommer vel nærmest de »rigtige« tildragelser, men den er romantisk funderet (Héliodore hedder hans heltinde) – og mødet med Rosemonde bliver skæbnsvangert for ham. Virkeligheden er anderledes, Rosemonde er anderledes. Den direkte årsag til at han opgiver, er hans forelskelse i Rosemonde, og den forandring der sker i ham. Han erkender sin rolles fallit, og i den smukke sporvognsscene udtrykker han sit ideal af en kunstner som den, der »får dig til at forstå forskellen på rudeknusning og rudeknusning (...). Han lærte dig også at kende dine fjender. Og dine venner. Og ikke at slå ruder i stykker alene. Han fik dig også til at forstå, hvorfor dine fjender var dine fjender«.

METODE – FORM – STIL

Men der blev en film ud af Rosemondens historie alligevel (eller rettere historien om historien ...) – Tanners film. Pierres og Pauls metoder viste sig hver for sig utilstrækkelige, Tanners fremstår som en symbiose mellem, hvad man kunne kalde den sociologiske (cine-vérité-agtige) og den rent fiktive. Han anvender metaplanet som en slags mellemled – han »pudser« så at sige Pierre og Paul på

Stills/Øverst: Marcel Robert og Francois Simon i scene fra »Charles mort ou vif«.
Nedenunder: Bulle Ogier i »Salamanderen«.
Nederst: Jean-Luc Bideau og Bulle Ogier i »Salamanderen«.

virkeligheden for selv at stå i kritisk distance til stoffet. Ikke at han forkaster henholdsvis dokumentarismen og fiktionen, men han anvender begge i en bevidst nuanceret kontrastering. Via Pierres fremgangsmåde får han formidlet Rosemondes forhistorie og fakta omkring hende, via Paul kan han anvende metaforer og opnå en poetisk dimension. Det er Paul, der formulerer salamander-allegorien; det er Paul, der ses ved frihedsmetaforer som floden og toget; og det er Paul, der venter på vinden ...

Både i »Charles mort ou vif« og i »Salamanderen« anvendes interviews som distanceskabende fortælleteknik. I den første nærmest bekender Charles sine mest personlige følelser i TV-interviews, hvor man dels ser selve optagelsessituationen med både journalist, fotograf og lydmand, og dels klip fra det endelige resultatet på skærmen. Offscreen-kommentaren i »Salamanderen« har en lignende effekt. Den bringer realoplysninger (datoer, vejr og vind) og gengiver desuden personernes tanker og formulerer politiske sentenser. Som i filmens øvrige dele kan man her fornemme en radikaliserende af det politiske indhold. Filmens afsluttende kommentar-sætninger lyder: »... På denne tid (julen) mærkes tydeligt den skizofreni, som truer samfundet mere og mere. Der var endnu ikke faldet sne, hvad der egentlig var naturligt for årstiden.«

Den beske diagnosticering får et ekstra løft af den humor eller vel rettere ironi, der er begge films kendetegn. Om sin opfattelse af ironien har Tanner selv præcist udtalt: »Inkongruensen og ironien bliver til våben. Ironien spiller på kontrasten mellem det som er, og det som kunne være, og fremkalder længsel efter det, som kunne være; men ironien betegner også grænserne for vor magt og måske er den et tegn på vor afmagt.«

I billederne udtrykkes den tilbagetrukne holdning ved en diskret funktionel fotografering. Indstillingerne er næsten konsekvent fastlåste (personerne må kæmpe hårdt for at komme ud af den stive omgivende ramme af konvention), der benyttes ingen hastige eller overraskende klip, kun enkelte travellings og zoom. Miljøerne er med deres stærkt stiliserede præg karakteriserende for personerne og samfundet, ligesom den sort/hvide films gråtoneschatteringer formidler Tanners opfattelse af det tågede, kolde og klamme Schweiz, hvor snusfornuften og den grå middelvej er idealet. »Chronique d'un hiver« kunne »Salamanderen« have heddet med hilsen til Jean Rouch.

VINDEN FRA VEST

Tanners kulturelle og filmhistoriske tilknytning er der ingen tvivl om. »Charles mort ou vif« er fra 1969 og tydeligt en udløber af Maj 68 i Paris, som Tanner oplevede på nærmeste hold som udsendt TV-reporter. Charles er et »barn« af ånden fra Maj. Under sit ophold hos boheme-parret synker han hen i refleksion og filosofien. Han pålægger sågar Paul, kunstneren i huset, at fremsige et dagens citat af opbyggelig politisk karakter – et af dem står som overskrift til denne artikel. Refleksionens tid er begyndt for Charles, og for Rosemonde. Udsagnet vil være enhver Godard-kender bekendt fra »Den lille soldat«, en film »Salamanderen« på mange måder minder om. Genève er stedet, hvor begge film foregår, og hvor den lille soldat fotograferede Anna Karina, som Pierre Rosemonde. Godard må også have været i Tanners tanker i den groteske humoristiske sekvens i skoven, hvor Pierre og Paul (denne skønne blanding af Jules og Jim og Gøg og Gokke) trasker rundt og deklamerer sandheder. I »Vent d'Est« forekommer er lignende scene, hvor Glauber Rocha viser, hvad vej den nye film skal følge.

Tanner har med sine film givet Godard og den filmteoretiske debat et indlæg i diskussionen om kunst og liv og om den privilegerede kunstners rolle i et kapitaliseret kærlighedsløst velstandssamfund. »Den største fejl ved os,« siger Charles, »er vor overdrevne trang til midelmådighed« – det er denne midelmådighed, der defineres i Tanners film med en følt sympati og varm solidaritet for de mennesker, der er ofrene og med en drøm om, at oprøret kan kanaliseres og styres i frihedens retning. Kimen er der – vækstbetingelserne skal skabes.

ALAIN TANNER BIO-FILMOGRAFI

Alain Tanner er født i Genève den 6. december 1929. Efter endt skolegang frekventerede han universitetet i fødebyen, hvor han studerede økonomi, men det var først og fremmest film, der interesserede, og i 1951 var han med til at oprette en filmklub på universitetet. I midten af halvtredserne slog Tanner sig ned i London, og i 1958 blev han ansat ved BBC-TV som producer-assistent, derefter til Paris i 1959, inden han i 1960 vendte tilbage til Schweiz for at lave dokumentarfilm. I perioden 1964–68 ansat ved det schweiziske fjernsyn, hvor han bl. a. var med til at lave »Cinq colonnes à la une« og »Dr. B., médecin de campagne«, der blev prisbelønnet i 1968.

■ NICE TIME

England 1957. P-selskab: British Film Institute Experimental Production Committee. Instr/Klip: Claude Goretti, Alain Tanner. Foto/Tone: John Fletcher. Musik: Charles McDevitt Skiffle Group, Pete Timlett, Susan Baker, Nancy Whiskey, The Pete Ashton Quintet. Længde: 19 min., 210 m (16 mm).

■ RAMUZ – PASSAGE D'UN POÈTE

Schweiz 1960. P-selskab: Actua Films. Instr: Alain Tanner. Manus: Franck Jotterand. Foto: Fernand Raymond. Længde: 27 min.

■ L'ECOLE

Schweiz 1962. P-selskab: Actua Films. Instr/Manus: Alain Tanner. Foto: Fernand Raymond.

■ LES APPRENTIS

Schweiz 1964. P-selskab: Teleproduction. P: Walter Marti. Instr/Manus: Alain Tanner. Foto: Ernest Artaria. Længde: 80 min.

■ UNE VILLE À CHANDIGARH

Schweiz 1966. P-selskab: Alain Tanner, Ernest Artaria. P/Instr: Alain Tanner. Manus: Alain Tanner, John Berger. Foto/Tone: Ernest Artaria. Farve: Eastman-color (?). Musik: Klassisk indisk musik. Længde: 51 min., 550 m (16 mm).

■ CHARLES DØD ELLER LEVENDE

Charles mort ou vif. Schweiz 1969. P-selskab: Le Groupe 5/La Television Suisse. P-administratør: Michel Bühler. P/Instr/Manus: Alain Tanner. Instr-ass: Eric Noguét, Florian Rochat. Foto: Renato Berta. Kamera: Claude Stebler. Lys: Giovanni Doffini. Klip: Silva Bachmann/Ass: Gabriella Zen. Musik: Jacques Olivier. Solist: François Perret. Tone: Paul Girard. Medv: François Simon (Charles Dé), Marcel Robert (Paul), Marie-Claire Dufour (Adeline), Maya Simon (Marianne Dé), André Schmidt (Pierre Dé), Michele Martel (Germaine), Jo Excoffier (TV-reporter), Walter Schöchli (Detektiven), Jean-Pierre Moriaud (Advokaten), Jean-Luc Bideau (1. sygepasser), Francis Reusser (2. sygepasser), Janine Christoffe (Stuepigen), Martine Simon (Cilette), Pierre Verdan (Bistrovært), Antoine Bordier (Hotelreception), Liliane Bovard. Længde: 92 min., 2568 m. Prem: TV (dato ikke fastsat).

■ SALAMANDEREN

La salamandre. Schweiz 1971. P-selskab: Svociné. As-P: Gabriel Auer. P/Instr: Alain Tanner. Instr-ass: Michel Schöpfer, Florian Rochat, Jean-Pierre Garnier. Manus: Alain Tanner, John Berger. Dialog: Alain Tanner. Foto: Renato Berta/Ass: Sandro Bernardoni. Klip: Brigitte Sousselier/Ass: Marc Blavet. Musik: Patrick Moraz, Main Horse Airline. Tone: Marcel Sommerer/Ass: Gerard Rhone. Mix: Jean-Noël Mévil Blanche. Speaker: Anne-Marie Michel. Medv: Bulle Ogier (Rosemonde), Jean-Luc Bideau (Pierre), Jacques Denis (Paul), Veronique Alain (Suzanne), Marblum Jéquier (Pauls kone), Nathalie (Pauls mor), Marcel Vidal (Rosemondes onkel), Dominique Catton (Roger), Daniel Stuffer (Forretningssindehaver), Violette Fleury (Hans kone), Mista Prechac (Rosemondes mor), Pierre Walker (Ejendomsbestyrer), Antoine Bordier (Civilforsvarsinspektøren), Janine Christoffe (Catherine), Marcel Robert (Max), Claudine Berthet (Zoé), Guillaume Chenevière (Politiinspektøren), Jaroslav Vizner (Politibetjent), Michel Viala (Malermesteren), Jean-Christophe Malan (Maleren), François Simon, André Schmidt, Denise Chollet, Deliya Saviane (Kunder i forretningen), Philippe Nicati, Olivier Brun, Adrien Nicati, Germaine Epierre, Claudiane Lanz, Jean-Pierre Moriaud, Alain Lecoultre, Pierre Holdener, Jane Friedrich. Længde: 123 min., 3521 m. Censur: Ingen. Import: Jek Film. Udl: Dan-Ina. Prem: Alexandra 8.2.73.

■ LE RETOUR D'AFRIQUE

Schweiz/Frankrig 1973. P-selskab: Le Groupe 5 – Television Suisse (Geneve)/Filmantropie (Paris). P/Instr/Manus: Alain Tanner. Foto: Renato Berta. Medv: Josee Destoop (Françoise), François Marthouret (Vincent), Juliette Berto (Emilio), Anne Wiazemsky (Pige på postkontor). Længde: 105 min.